

Сіончук В. В.

Студентка 1 курсу спеціальності «Право» ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Прокопенко І. П., кандидат історичних наук, доцент кафедри правознавства ЖНАЕУ, м. Житомир, Україна

Шлюбно-сімейні відносини у Радянській Україні періоду I та II Кодифікації

Активний розвиток і неоднозначність сучасних тенденцій у шлюбно-сімейній сфері потребують більшої уваги як до їх історичної еволюції, так і до сучасних факторів їх розвитку. Це складає актуальність даної роботи. Більшість гострих проблем української сім'ї – недовготривалість і нестабільність шлюбу, масова одинокість чи, навіть, бездітність сімей, інші проблеми через

недосконале врегулювання шлюбно-сімейних відносин є наслідком довготривалих процесів, що відбувалися у радянський період, а також особливостей модернізації («за радянським типом»). Без виявлення і подолання цих пережитків неможливо визначити шляхи вирішення зазначених проблем на сучасному етапі розбудови правової держави в усіх сферах суспільного життя, зокрема у сімейному законодавстві.

Значним етапом у розвитку правового регулювання майнових відносин подружжя в Україні став радянський період. Аналізу цього етапу було присвячено чимало наукових праць таких учених, як С. М. Ворожейкін, К. О. Граве, Н. М. Єршова, Г. К. Матвеев, В. Ф. Маслов, А. П. Ткач, В. С. Кульчицький, Г. П. Циверенко, Ю. С. Червоний.

Метою роботи є дослідження шлюбно-сімейного права Радянського союзу в часи двох кодифікацій.

Першою галуззю, в якій було здійснене регулювання, були шлюбно-сімейні відносини. 20 лютого 1919 року були прийняті декрети РНК УСРР "Про організацію відділів записів актів громадського стану", "Про громадянський шлюб та про введення книг актів громадянського стану", "Про розлучення". Ці документи підкреслювали законність тільки громадянських шлюбів. Церковний шлюб оголошувався приватною справою осіб, які одружувалися, тобто був не обов'язковим. Скасовувалися такі обмеження шлюбу, як дозвіл батьків, різниця в віросповіданні. Проголошувалася свобода розлучення.

У липні 1919 в Україні також був прийнятий сімейно-шлюбний кодекс Української Соціалістичної Радянської Республіки, який, однак, фактично не набрав чинності у зв'язку з військовими подіями на території України [1, с. 63-67].

На підставі виданого 20 лютого 1919 року Декрету Раднаркому СРСР законним почали визнавати шлюб, укладений в органах державної влади, а такий, що укладався за релігійним обрядом, більше не створював правових наслідків [2, с. 14-16].

Цей Декрет проголосив, що віднині в УСРР обов'язковими та законними визнаватимуться в майбутньому шлюби, зареєстровані в органах РАЦСу, що до речі залишилося і до наших часів, адже Новий Сімейний Кодекс України не визнає шлюб, не зареєстрований в органах РАЦСу.

Після революційними законодавчими актами нова радянська влада намагалася змінити усталений століттями порядок - зробити незалежність подружжя один від одного в майнових відносинах реально [1, ст. 64].

31 травня 1926 р. був прийнятий новий "Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану УСРР". Даний кодекс включав 5 розділів: про сім'ю; про опіку та піклування; про шлюб; про зміну громадянами своїх прізвищ та імен; про визнання особи безвісно відсутньою або померлою. Кодекс 1926 р. поряд із зареєстрованим шлюбом визнавав й так званий фактичний шлюб, тобто не оформлений в органах РАЦСу.

Сімейним кодексом 1926 р. було зрівняно у правах фактичний і зареєстрований шлюб, тобто, можна вважати, відмінено обов'язкову реєстрацію шлюбу [3].

Кодекс визнавав тільки державну реєстрацію шлюбу (ст. 105). Згідно зі ст. 106 "вчинення релігійного обряду не має ніякого правового значення і не може правити за доказ подружжя". Як реєстрацію шлюбу, так і розлучення проводили органи РАЦСу.

У ньому визначалося, що фактичні шлюбні відносини вважалися укладеними за таких умов: спільне проживання чоловіка та жінки; наявність спільного господарства; вияв сторонами подружніх стосунків перед третіми особами в особистому листуванні або інших документах; взаємна матеріальна підтримка та спільне виховання дітей (якщо існують).

Спеціальна глава Кодексу присвячувалась розгляду інституту усиновлення, який був вперше введений в українське законодавство, оскільки в цей період вже були умови для здійснення контролю за цими відносинами з боку держави[4, с. 30].

Кодекс регулював опіку і піклування: порядок встановлення і зняття, призначення і звільнення опікунів, права і обов'язки опікунів і піклувальників. Фактично вперше в Україні закріплювався принцип рівності прав і обов'язків подружжя, їх незалежність. Кодекс вводив поряд з особистим майном таке поняття, як спільне майно подружжя. Роздільною власністю визнавалося лише майно, яке було придбане до шлюбу, а майно, придбане подружжям під час спільного життя, – спільним, яке у випадку розлучення поділялося на рівні частки. Праця дружини по веденню домашнього господарства і вихованню дітей прирівнювалась до праці чоловіка по добуванню засобів до існування [4, с. 31].

Згідно з новими вимогами кодексу 1926 року, мінімальний шлюбний вік встановлений для чоловіка це 18 років і для жінки 16 років. Особи, які на даний момент вже були одружені, визнані психічно обмеженими, споріднені по прямій лінії, або повнорідні чи неповнорідні брати і сестри, одружитися не мали права.

У середині 1930-их років більшовики у своїй практиці відмовилися наслідувати марксистську теорію відмирання сім'ї. Лозунг «сім'я — для людини» замінили на принцип «людина — для сім'ї». Це стало можливим завдяки відродженню цінностей патріархальної сім'ї: забороні абортів, обмеженню розлучень, невизнанню незаресстрованих шлюбів, підвищенню уваги до «моральності» при призначенні на відповідальні посади[5, ст.149].

У 1947—1953 роках шлюби між громадянами СРСР і чужинцями були заборонені, і такі особи не мали права одружуватись.

Кодекс регулював широкое коло питань, пов'язаних із правовідносинами між батьками і дітьми. Підвищувалась відповідальність батьків за виховання дітей. Зі змінами і доповненнями Сімейний кодекс 1926 р. діяв більше 30 років, до Другої Кодифікації 1958 року.

31 жовтня 1968 року в Україні діють «Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і родину», а з 1 лютого 1970 року увійшов у силу виданий на їх основі «Кодекс про шлюб та сім'ю Української РСР». В Українській РСР Кодекс про шлюб і сім'ю було затверджено Верховною Радою 26 червня 1969 р. З певними змінами та доповненнями він проіснував до 1 січня 2004 р. [1, ст.64-65]. Завданням кодексу є «подальше зміцнення радянської сім'ї, яка ґрунтується на принципах комуністичної моралі і комуністичному вихованні». Для укладення шлюбу потрібна взаємна згода обох осіб, які одружуються, і досягнення ними шлюбного віку, який був 18 років для чоловіків і 17 років для жінок. Кожний з подружжя користується в родині рівними правами і має рівні обов'язки. Майно, нажите подружжям за час шлюбу, є спільною власністю, яке у разі розлучення ділиться навпіл.

Закон УРСР від 20 червня 1969 р., який набрав чинності 1 січня 1970 р. мав такі завдання та цілі: подальше зміцнення сім'ї, побудова сімейних відносин

на добровільному шлюбному союзі жінки і чоловіка, на вільних від матеріальних розрахунків почуттях взаємної любові, дружби та поваги всіх членів сім'ї; виховання дітей сім'єю з обов'язковим піклуванням батьків про їх здоров'я, фізичний, духовний, моральний розвиток, навчання і підготовку до праці на благо народу; всебічна охорона інтересів матері і дітей; виховання почуття відповідальності перед сім'єю.

Цей Кодекс встановив порядок і умови одруження, врегулював особисті та майнові відносини, які виникають в сім'ї між подружжям, між батьками і дітьми, між іншими членами сім'ї, відносини, які виникають у зв'язку з усиновленням, опікою та піклуванням, прийняттям дітей на виховання, порядок і умови припинення шлюбу, порядок реєстрації актів громадянського стану.

Отже, виявлення і дослідження розвитку державно-сімейних відносин у радянській Україні становить значну цінність та досвід для об'єктивного відтворення минулого, звернення до сучасності, окреслюючи визначальні орієнтири в розв'язанні шлюбно-сімейних проблем сьогодення. Виявлено, що чимало норм збереглися і функціонують на сучасному етапі розбудови та вдосконалення всіх галузей права, зокрема і шлюбно-сімейного. Враховуючи це, слід сказати, що радянське шлюбно-сімейне право є фундаментом національного шлюбно-сімейного права України.

Список використаних джерел:

1. Циверенко Г.П., Трикоз О.О. Шлюбний договір: українська сучасність. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Юридичні науки". 2013. №1(4). – 112 с.
2. Іванов В.М. Історія держави і права України : [навч. посібник] -К. : Атіка, 2003. – 416 с.
3. Куріленко О. "Фактичний шлюб" як прояв правового нігілізму // Журнал Верховної Ради України "Віче". – 2013. - № 12. – 32 с.
3. Индиченко С.П., Гопанчук В.С., Дзера О.В., Савченко Л.А., Сімейне право: Навч. посібник. – К.: Вентурі, 1997. – 272 с.
4. Лахач Т.О. Історіографічні аспекти проблеми державної регламентації шлюбно-сімейних відносин у радянській Україні 1920-1930-х років : / Історична пам'ять. 2012. № 27. – 188 с.
5. Слюсар Л.І. Модернізація шлюбу і сім'ї в Україні: особливості радянського періоду : / Л.І. Слюсар. ; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – Київ. – 2013. – 156 с.